

PRIJEDLOG PROGRAMA RAZVOJA SELA I POLJOPRIVREDE

PROPOSED PROGRAMME FOR FARMING AND AGRICULTURE DEVELOPMENT

I. Marohnić

UVOD

Lijepo je istaknuo u svom djelu "Tla Hrvatske" velikan poljodjelske znanosti, akademik Mihovil Gračanin: "Tla Hrvatske najveće su blago hrvatskog naroda... Ne poznavati ih, znači ne poznavati temelje na kojima počiva Hrvatska državnost", a ja bih bio slobodan u ovom času izreći misao: "Tla Hrvatske ne dati u vlasništvo hrvatskom narodu, znači ne priznavati ga na vlastitoj zemlji".

Svaki sadašnji program trebao bi biti zapravo program obnove, razvoja, konsolidacije i prilagodbe novoj europskoj budućnosti hrvatske poljoprivrede i sela.

Svi ovi postupci trebali bi se odvijati usporedno.

Svaka zemlja koja je slijedila normalan tijek razvoja i imala razboritu vladu ugradila je seljačko obiteljsko gospodarstvo u temelje svojih programskih načela i zakona, jer je znala da je uspjeh poljoprivrede i njen odraz na društvenu i narodnu sigurnost, temelj svakog drugog napretka i sigurnosti naroda. Hrana i gorivo počelo su svakog sadašnjeg i budućeg razvoja.

Zbog toga je poljoprivreda osnova zadovoljavanja potreba društva, a seljaku izvor prihoda i poticaj za rad i život na selu.

Dobro organizirana poljoprivreda znači dobru ponudu svih živežnih namirnica, odnosno temelj blagostanja i raspoloženja naroda, a to je upravo ono što poljoprivredi daje veću važnost od samog njenog količinskog udjela u društvenom proizvodu ukupne privrede.

1. O POJMU SELJAK

Taj je pojam nastao smjenom klasnih sustava i kretao se od roba, kmeta do seljaka prirodnog proizvođača, a u proizvodnom smislu od proizvođača dobra za preživljavanje do vremena kada seljak postaje posjednik i poljoprivrednik.

Seljak, njegov rad i proizvod bili su i još su uvijek kod nas omalovažavani i sustavno potiskivani porezom, kreditnom i agrarnom politikom. Tako su se stvarali ideološki i sistemski patološki nazivi bez gospodarske i tržne osnove (individualni poljoprivrednik, robni proizvođač, kooperant...).

Dok su prvi nazivi bili klasni, drugi su bili ideološki i još danas se nalaze u upotrebi. Nitko još do sada kod nas nije dao dovoljno jasnu definiciju seljaka, tako da je još uvijek u znatnoj mjeri prisutna stara boljševička koja glasi: "Seljak je ostatak prošlog društvenog "sistema" kojega treba uništiti".

Smatram da bi se zdravi termini kod nas u poljodjelstvu, kad je riječ o seljaku trebali oslanjati na proizvodni i tržišni značaj (npr. seljak-ratar, stočar, voćar, vinogradar itd.), a za definiciju predlažem da glasi: "Seljak je djelatnik koji se izričito ili uglavnom bavi poljodjelskom proizvodnjom i s te osnove stječe sva svoja prava i obveze (mirovinsko-invalidsko, zdravstveno osiguranje...)".

Prirodni razvoj našeg poljodjelstva tekao je do 1928. godine. Smrću Stjepana Radića politika remeti normalni tijek, a negativni politički potezi i ratovi remete ekonomske zakonitosti. Nije velika mudrost naznačiti budućnost našeg poljodjelstva, ukoliko se bude poštivala stručnost, znanje i iskustvo naših agronoma i seljaka. Mudri seljaci govorili su da se treba samo nadviriti preko plotu naprednijem susjedu.

Dodamo li povoljne pedoklimatske uvjete proizvodnje i njihove usporedne prednosti (kontinentalne, planinske i mediteranske) i misao: "Hrvatska je lijepi mozaik - zbirka tala i klimata Europe." (Gračanin 1942.).

U poljoprivredu se zbog njene složenosti i multidisciplinarnosti čak ni mnogi stručnjaci ne razumiju dovoljno, a kamoli nestručnjaci koji se razbacuju s prijedlozima unapredenja poljoprivrede. Stoga je u nas, nažalost u velikoj mjeri nasliedeno mišljenje da svatko može raspravljati o poljoprivredi.

U poljoprivredu se ne može razumjeti onaj tko u njoj nije praktično radio ili se njome profesionalno i stvarno bavio kao svojom egzistencijom. U minulom razdoblju političari koji su potekli sa sela, a sami su bili slabi gospodari, smatrali su se pozvanima da dirigiraju stručnjacima agronomima.

Današnje još uvijek pogrešno pristupanje problemu zemljišnih planova i projekata (kao iz vremena planske privrede) uvjetuje neracionalno trošenje novca, vremena i stručnih potencijala. Ameriku ne treba ponovno otkrivati, treba početi od prazne i razrušene staje i seljačke kuće. Potrebno je postupno obnavljati obim proizvodnje, usvajanje novih tehnoloških postupaka i proizvoda. Nažalost, do seljaka ne dopire novac za obnovu već nacrti, planovi i po koji lihvarski kredit. Da novci nisu pretežno utrošeni u planove, programe i administraciju, već da su uloženi racionalnije i svrsishodnije, tj. više u kupnju npr. rasplodnih junica, dobar dio kritične grane govedarstva bio bi već obnovljen.

Samo realnim pristupima dolazimo do cilja.

2. HRVATSKA POLJOPRIVREDA DANAS

Pregled sadašnjosti

Dosadašnje naše poljodjelstvo teška je stvarnost bijede i siromaštva, a sve što se oko nje radi u većini slučajeva puko je snimanje stanja i dijagnoza teško ranjenog i invalidnog korpusa. To će imati dalekosežne posljedice u budućnosti.

U razdoblju od II svjetskog rata do danas naše je poljodjelstvo pretrpjelo netržišna nasilja i to u ideološkom, društvenom i proizvodnom smislu. Stvorena su tzv. tri sektora: individualni, kooperativni i društveni.

- 2.1. *Privatni sektor* postaje ideološki diskriminiran, strogo konzerviran (maks. 10 ha zemlje) i podređen monopolnom položaju drugih dvaju "sektora". Konzerviran je u smislu razvoja, jer je 10 ha zemlje bilo dovoljno u vrijeme nastanka za volovsku i konjsku zapregu i za preživljavanje, a da i ne govorimo da proizvodnja na 10 ha u Lici i Slavoniji nije isto. Razvojem tehnike i tehnologije ovaj ideološki maksimum postaje kočnica razvoja i seljaku ne osigurava budućnost. Dolazi do tzv. "raslojavanja seoskog stanovništva" (prema Bakariću), odnosno uništavanje sela i poljoprivrede. Seljak postaje seljak - radnik ili seljak - iseljenik. Tako su seljaci zbog ideološke bojazni društva da postanu monopol, postali ovisnici o stvarnom monopolisti, tzv. društvenom sektoru. Seljak ugrožen u svom proizvodnom dijelu razvija neprirodan oblik poljoprivrednog gospodarstva, tj. ulaže u nekretnine koje dosežu svjetski proizvodni apsurd. Nekretnine današnjeg našeg seljaka čine 80-90% ukupne vrijednosti posjeda, a proizvodnja i pokretna imovina (strojevi) samo 10-20-ak%. Uzrok tome je narav socijalizma uopće. Usporedbe radi u zemljama zdrave poljoprivrede i blagostanja (SAD) 5% čine nekretnine, a 95% proizvodnja i strojevi. Ne gradimo dakle kule u oblacima, odnosno socijalističke spomenike kakvih su puna naša sela (farme kooperanata).
- 2.2. *Društveni sektor* nastaje administrativnim putem, zakonima centralizacije i koncentracije, a održava se lako dostupnim i jeftinim državnim kapitalom. Ako tome dodamo da je tzv. društveni sektor imao monopol nad cijenama i apsolutnu prednost kod strogo ideološki tempiranih kredita, oporezivanja, kao i ideološki tempiranom kadrovskom strukturom, onda se dobiva potpuna slika parazitskog življenja, tzv. društvenog vlasništva. Došlo se tako do činjenice da 1/5 tzv. društvenog sektora troši više investicija i kredita od 4/5 privatnog, a tamo gdje se nije mogao razviti društveni sektor (Lika, Gorski kotar) nastale su šikare i pustopašice. Nije ovime samo osjetno smanjena poljoprivredna proizvodnja, već su i sela izrazito nazadovala kao i sve vezano uz to. Time je učinjena povijesna nepravda selu, poljoprivredi i seljaku čije posljedice osjećamo i još dugo ćemo ih osjećati. Zato tzv. društvenom sektoru smjelo izričem budućnost: Ceterum autem censeo Carteginem esse delendam.
- 2.3. *Zadružni sektor* koji u svijetu inače idealno funkcionira kao dobrovoljno udruženje proizvođača što se bazira na teritorijalnom ili proizvodnom interesu u cilju bolje i cjelovitije organiziranosti, kod nas je isto tako živa suprotnost svjetskim trendovima.

Zadružni sektor poslije drugog svjetskog rata postaje najprije nasilni oblik udruživanja u prvoj fazi (1946. god.), zatim posrednički između privatnog i društvenog sektora, a potom biva nasilno pripojen tzv. društvenom sektoru (kooperacija u kombinatima), za čiji račun još i danas radi kao posrednik sa svrhom najčešće slabljenja poljoprivrednika - privatnika, a u korist i za račun kombinata. (Davanjem kredita izričito putem posrednika - kooperacija).

Seljak je dakle stvorio kombinat i kooperacije i zato bi dionice kombinata i kooperacija trebalo podijeliti radnicima i profesionalnim seljacima na tom proizvodnom području.

U sferu napretka poljoprivrede na društvenom sektoru bila je uključena i znanost, a često i kvazi znanost na ideološkim i megalomanskim strogo propisanim programima. Svi se sjećamo takmičenja tko će napraviti veću farmu protivno svim zootehničkim i zoohigijenskim mjerama. Kad bi danas obavili revalorizaciju takvih "znanstvenih radova" ili ih predočili razvijenom svijetu i svjetskoj znanstvenoj javnosti mnogi još i danas aktivni režimski predmeti i profesori spali bi na osnovnu diplomu.

Rješenje vidim u otklanjanju agrarnog maksimuma i vraćanju zemlje bivšim vlasnicima. Iako je to jasno proklamirano, još uvijek nije učinjeno. Ima samo neodgovornih izjava kako seljak može kupiti zemlje koliko hoće (samo ne znamo koju, čiju i zašto), a bivšim vlasnicima će se možda ponuditi dionice kako bi megakombinati ostali netaknuti. Tome treba dodati još jedno važno *biološko pitanje*. Naime, prosječna dob naših poljoprivrednika kreće se oko 57 godina. To znači, ako uzmemo da je poljoprivredna djelatnost teška i da bi staž njihovih djelatnika trebao biti beneficiran onda dolazimo do prvog računa da su 50% već umirovljenici. Slijedećih 25% bavi se poljodjelstvom iz posve socijalnih razloga i ne smatraju ga glavnom djelatnošću. Ako je među preostalom četvrtinom uopće moguće naći mladih i sposobnih stručnih ljudi onda je to premalo za današnji stupanj razvijenosti tehnike i tehnologije privatnog sektora, koji čini 80% poljoprivredno proizvodnih kapaciteta. Treba očekivati da će se jedan dio bivših poljoprivrednih djelatnika zbog razrušenih industrijskih postrojenja vratiti na svoja *rezervna radna mjesta u poljoprivredi*, no za to se moraju *stimulirati finansijski i poduprijeti zakonskim i drugim pravnim regulativima*.

Zbog velike važnosti poljodjelstva za narodnu i društvenu sigurnost potrebno ga je *štititi intervencijama robnih rezervi*, zato što ono ne podnosi poremećaje i šokove i od njih se teško oporavlja, a njegova reprodukcija i obnova je spora (biološka proizvodnja se ne da usporediti niti ubrzati).

U nametnutom ratu uništena je proizvodnja, strojevi, silosi, demontirani su i opljačkani proizvodni pogoni.

2.4. *Poljoprivreda je potencijal a ne bogatstvo ili resurs.*

Usporedne su prednosti poljoprivredne Republike Hrvatske da se proteže u više pedoklimatskih područja od černoze do crvenica, odnosno od kontinentalne,

planinske do mediteranske klime. Kontinentalno područje naše poljoprivrede leži u prirodno vrlo bogatoj nizini Europe i to u Panonskoj nizini sa značajnim površinama čiji potencijal nadmašuje potrebe Republike Hrvatske za samoprehranom i ima višestruku proizvodnu mogućnost od sadašnjeg stupnja iskorištenosti.

Kako se te površine sada u velikoj većini ekstenzivno iskorištavaju uz malu upotrebu mineralnih gnojiva — najmanju u Europi (Pavlek V. i P. god.) Republika Hrvatska ima značajne mogućnosti u proizvodnji hrane čiji su proizvodi znatno skuplji na bogatim tržištima Europe.

Mediteranski dio ima vrlo veliko značenje, ali je još više zapušten iz niza razloga od kojih ističemo:

- nerazvijenost cestovnih prometnica za brzo dostavljanje na tržišta,
- oskudica vode za navodnjavanje,
- neuređene parcele, imovinsko pravni odnosi i samozapostavljenost zbog unosnijeg turizma kojem je poljoprivreda bila sezonski servis, daleko od svojih mogućnosti.

Potencijal, dakle, mediteranske poljoprivredne zone niti iz daleka nije iskorišten i funkcionira još uvijek po staroj izreci: "Malo rodi, tri put više vridi". Tu izreku treba promijeniti u novo geslo: "Više rodi, više vridi", (prijesezonsko dozrijevanje) proizvoda.

Planinski dio čini područje uzgoja zdravog sjemenskog krumpira, područje travnjaka i poluekstenzivnog stočarstva.

Česta su do sada bila gospodarski neopravdana ulaganja u tzv. brdsko planinsku regiju, a koja su imala ideološko strateški cilj koji danas vidimo, a prije ga je rijetko tko uočavao.

Suvišno je pričati da su mjere i ulaganja u to područje bile bačen novac. Činiti to dalje značilo bi tjeranje vode uzbrdo.

Evo primjera: Tko može konkurirati proizvodnjom iz tog područja sa 2 tone proizvedenog kukuruza onome koji u ravnici proizvodi 7 tona. Ovo područje nije opravdano niti za intenzivno stočarstvo, jer se sa tih travnjaka dobiva jedan otkos dvostruko manje količine istog travnjaka u ravnici. Ako umjesto prirodnog travnjaka u ravnici posijemo lucernu i dobijemo samo tri puna otkosa dvostruko bolje kvalitete i dvostruko veće količine, onda je lako izračunati koliko se proizvodnja u ravnici mnogo više isplati, odnosno koliko travnjaka treba pokositi, posušiti i dovesti u slabijim klimatskim i terenskim uvjetima, pa jasno proizlazi da ta proizvodnja nema izgleda. Ona može postojati samo kao ekstenzivno i polunomadno stočarstvo koje bi se kretalo npr. Likom ljeti, a Istrom i Primorjem zimi. Ne smijemo zaboraviti da je u tom planinskom području vegetacija kraća za cca 2 mjeseca te bi toliko više držanje stoke u stajama prouzrokovalo dodatne troškove. Time i ova pojedinost samo potvrđuje gornju

tvrdnju. Osim ekstenzivnog stočarstva i travnjaštva sve površine na kojima se ne može djelotvorno upotrijebiti mehanizacija treba pošumiti, a urediti površine u ravnici koje su idealne, a najčešći im je problem nivo podzemnih voda.

Još jednom zaključujemo brdsko planinski dio treba pošumiti, iskoristiti za ekstenzivno polunomadsko stočarstvo, proizvoditi sjemenski krumpir, a u ravnici močvare i šumska područja urediti i napučiti.

Poljoprivreda s turizmom i pomorstvo s cestovnim prometnicama predstavljaju komparativne prednosti Republike Hrvatske. Razvojem turizma procesom multiplikatora razvit će se i svi ostali dijelovi poljoprivrede, ratarstvo, stočarstvo, voćarstvo, promet itd. Netočna je tvrdnja da je: "Republika Hrvatska bogata prirodnim resursima". Ona osim nešto nafte, slabo koncentriranih ruda i preostale šume nema drugih bogatstava.

Poljoprivreda dopunjena turizmom jedna je od dvije uzdanice Republike Hrvatske, ali kao *potencijal, a ne resurs*. Nitko do danas nije istinski pokazao račun koliki postotak deviznog priliva od turizma čine proizvodi poljoprivrede. Pitamo se, zašto? Često isticani devizni priliv od turizma vrlo vjerojatno u sebi sadrži oko 50% prihoda od troškova za hranu (meso, mlijeko, riba, voće, vino, cvijeće itd.), a sve to osigurava poljoprivreda.

Tko je u stanju sve ovo sagledati proporcionalno i izračunati vrijednosti i parametre međusobne ovisnosti, sposoban je rukovoditi poljoprivredom od ministarstva do proizvodnje.

3. ŠTO TREBA UČINITI U POLJOPRIVREDI

Načelo komunisti su rekli "tvornice radnicima-zemlja seljacima", no ta idealistička teza ostala je samo u fazi parole, jer da su tvornice dali radnicima onda bi oni bili dioničari, a zemlju u ruke seljacima, onda bi naše stanje u poljoprivredi s obzirom na naprijed navedene prednosti bilo puno bliže razini Europe.

1. Moramo odmah dodijeliti zemlju onome tko će je obradivati bolje, kvalitetnije i jeftinije, odnosno jeftinije proizvesti više žita, mesa, mlijeka, povrća, voća itd.
2. Odmah izjednačiti sve uvjete na tržištu roba, rada, poreza i ostalih davanja između privatnog i tzv. društvenog sektora, tj. treba izjednačiti sve nabavne i prodajne cijene, kao i isključiti monopolistički odnos tzv. društvenog sektora putem kojega jedino i isključivo privatni sektor mora poslovati, prometovati itd.
3. Ukinuti i tzv. kooperacije pri kombinatima koje predstavljaju pravu eksploataciju i nasilnog posrednika između seljaka za račun kombinata i taj posao prepustiti savjetodavnoj službi. Ovo je jedini način da se ukinu ovi naši kolhozi i sovhozi.
4. Ukinuti nasljeđeno socijalističko zadrugarstvo koje primjenjuje neprihvatljive i

preživjele, gotovo feudalno profilerske odnose. Savezi žive od postotka profita zadruga, a članovima zadruga za to ne pružaju ni stručnost ni uslugu. Treba oživjeti stvaranje novih zadruga, odnosno udruga, tj. međusobno dobro udruženih poljoprivrednih proizvođača čiji nukleusi bi bili udruženi u "Gospodarsku slogu" po uzoru na Radićev prijeratni model. Tako bi stvorene udruge mljekara, pčelara, itd. imale interesa postojanja i udruživanja u "Gospodarsku slogu".

5. Protugradna obrana i međusobno osiguravajuće društvo i štedno kreditna djelatnost također trebaju biti dio "Gospodarske sloge" u čiji rad bi članstvo imalo neposredan uvid i utjecaj što do sada nije slučaj, već oni svoj profit ubiru po principu prisilnog naplaćivanja, a da za to nemaju odgovarajući stupanj odgovornosti.
6. Seljaku proizvođaču treba omogućiti kupnju zemlje, odnosno darivati je gdje je manje zanimanje, jer je ona osnovno sredstvo, odnosno isto što i građevinsko zemljište veće površine na kojem su umjesto stroja ovdje bez korova postavljene proizvodne jedinice vinograd, voćnjak, kukuruzište.
Zamislite dozvoliti nekome da sagradi tvornicu, a da ne kupi ispod nje zemlju na kojoj leži ta tvornica. Poljoprivredno tlo naša je tvornica bez krova na kojem naši "biološki strojevi" rade i proizvode. *Poljoprivredno zemljište treba vratiti prijašnjim vlasnicima ili odmah prodati perspektivnim mladim poljoprivrednicima, jer mi nije poznato da i jedan seljak civilizirane Europe obrađuje državnu, a ne svoju zemlju. Zemlju jedino ne smijemo prodati strancima.* Sadašnji zakon predviđa zakup zemlje, koncesije, a ne prodaju seljacima, odnosno da ostane državna i da ide u "pretvorbu". To je neprihvatljiv način. Neprihvatljiv zasigurno za sve napredne seljake kao i većinu od 5600 hrvatskih agronoma, osim za one koji demokraciju shvaćaju krivo, pa je tako niti ne izgrađuju.
Seljaci su 45 godina grčevito održavali 80-90% ukupne poljoprivredne proizvodnje i zemlje, pa im sada nova demokratska vlast od koje je očekivao emancipaciju struke, imena i društvenog statusa, mišljenja smo, ne bi trebalo nuditi u najam zemlju, odnosno nuditi mu da postane gotovo kmet, ili nešto poput kmeta, a ne tržišni proizvođač.
Opravdanost obećanog vlasništva nad zemljom ima smisla u povijesnom trenutku prve pravedne raspodjele.
7. Upravo obratno dosadašnje silose, mlinove i veća skladišta treba zadržati (dati u vlasništvo robnim rezervama), a manje proizvodne jedinice treba vratiti bivšim vlasnicima ili *podijeliti radnicima i seljacima na tom proizvodnom području*, jer su oni od tog istog tzv. društvenog sektora bili eksploatirani, odnosno oni su stvorili mlinove, silose, tvornice stočne hrane, šećerane i dr.
Svakom je poznata činjenica da su oni skoro uvijek poslovali s gubitkom, a jedini im je način održavanja bio trošenje društvenog novca koji oni nisu stvorili već su ga eksploatirali kao jeftin državni kapital i time stvarali višak vrijednosti.

8. Cijelu poljoprivrednu proizvodnju treba prepustiti zakonima ponude i potražnje. Država Hrvatska niti treba neutemeljeno beneficirati, niti potiskivati u normalnim uvjetima poljoprivrednu proizvodnju, osim u elementarnim nepogodama kad je potrebno intervenirati iz državnih rezervi prethodno otkupljene robe (bez poreza i premije).

Država Hrvatska u normalnim uvjetima treba otkupiti potrebni dio proizvodnje žita, prvenstveno od državnih dobara i profesionalnih seljaka, a potom eventualno od amatera. To je prava strategija Republike Hrvatske.

Osim ovih, država Hrvatska bi trebala poduzimati agromeliorativne zahvate stranim kreditima tj. uređenje i dovodenje u punu funkciju tla koje katkada samo zbog jednog uvjeta npr. vodnog režima u velikom postotku nije iskoristivo.

Država bi također trebala obaviti arondaciju na preostalim dijelovima seljačke zemlje i grupaciju te zemlje.

Država Hrvatska trebala bi istovremeno kod uređenja zemlje urediti sustav kanala gdje oni mogu poslužiti kao rezervoari za navodnjavanje u kritičnim momentima. Danas navodnjavamo 0,64% obradive površine, a svjetski prosjek je 17,5%. Navodnjavanjem se postiže dvostruki prinos.

Ovakvim meliorativnim mjerama država bi dio novoosvojene ničije zemlje mogla prodati, da naplati svoje radove, na slobodnom tržištu ili podijeliti na kredit bezemljašima koji je žele obrađivati. Grupacija zemlje takvim radovima povećala bi rentabilnost proizvodnje, jer je poznato da na 1 ha površine posijana jedna kultura 100% je jeftinija od iste količine posijane na 6 parcela. Usput navodim da je naša prosječna parcela velika 0,18 ha, a to je najbolji primjer.

Isto tako bi država novoosvojenu zemlju (privrednu kulturu) mogla zadržati kao državno dobro (poduzecće) nužno potrebno za proizvodnju hibridnog sjemena, za ispitivanje i karantenu uvezenih sorti, poligon za praksu i nauku studentima, učenicima i poljoprivrednim stručnjacima specijalistima. Predviđamo da bi država trebala posjedovati 5-10% zemlje u obliku državnih dobara, 80-90% bi trebala činiti zemlja u vlasništvu obiteljskih gospodarstava, a 5-10% zemlje bi i dalje ostalo u vlasništvu amatera, hobi i vikend posjednika.

9. *Problem vlasništva nad zemljom*

Problem vlasništva nad zemljom suštinsko je pitanje jer je našem čovjeku vjekovno ugrađeno u mentalitetu čuvanje i poštivanje svega što je vlastito, a nemaran odnos prema onom što je tuđe — državno ili ničije. Unajmljenu zemlju naš bi seljak "raubao" dok mu se radi, a onda je iskorištenu, opustošenu napustio.

Kako je zemlja ishodište i počelo ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji neposredno, a prehrambenoj industriji posredno kao i proizvodnji strojeva, kemiji, petrokemiji, građevinarstvu i drugim industrijama, to važnost njezine snage ne treba podcjenjivati. Poljoprivreda prema tome uz sebe veže 1/3 ukupne industrije

neposredno, a do 50% posredno i zato pri svakoj primjeni nepopularnih i netržišnih mjera treba voditi računa o posljedicama ovdje nabrojenih vezanih grana.

10. *Poljoprivredni stručnjaci*

Ulaganje u poljoprivredno školstvo najrentabilnije je dugoročno ulaganje. No nažalost danas od 1/2 tih ulaganja Republika Hrvatska nema nikakve koristi. Broj od 1400 agronoma je nezaposlen, oko 600 ih je prognano ili iseljeno, a jedan dio je neadekvatno zaposlen izvan struke. Zato ste najčešće čuli prije a i sada upućene političare koji su vam rekli da imamo višak stručnjaka. No nitko od njih nije se do sada obratio 150 godina starom "Hrvatskom agronomskom društvu" kao staleškoj organizaciji za meritorno tumačenje stvari.

Dok nestručnjaci tvrde da postoji višak agronoma, mi agronomi tvrdimo da kod nas manjka 2/3 agronoma.

Stručnjaci su iz ideoloških i društvenih socijalnih razloga nužno svi bili raspoređeni u "državnoj službi" na 20% zemlje tzv. društvenog sektora, gdje su razinu proizvodnje i tehnologije digli do svjetskih razmjera, *ali ne i rentabilnosti*.

Budućnost će trebati isto toliko agronoma na 80% privatne zemlje, ako se njezina razina proizvodnje želi podići od minimuma do optimuma. Manjka dakle 2/3 stručnjaka. Usporedbe radi isto tumačenje možemo potkrijepiti činjenicom iz razvijenih zemalja gdje na točno određen broj hektara i na točno određen broj domaćih životinja imaju jednog školovanog agronoma.

11. *Stručnjaci i pretvorba*

Današnja službena politika u pretvorbi je u nedoumici tumačenja agronoma stručnjaka. Jer dosta njih podržava očuvanje zemlje u tzv. društvenom vlasništvu. Oni koji priznaju zemlju u društvenom vlasništvu nisu dovoljno sagledali ili se ne mogu suočiti s problemom vlastite nesigurnosti da postanu direktni proizvođači. Neki od njih su u poodmakloj životnoj dobi i u pretvorbu nisu u stanju ući iz razumljivih razloga.

Zanimljivo je da neki ideološki stručnjaci na položajima podržavaju društveni sektor i obilato mu pomažu želeći tako dočekati svoju mirovinu i zadržati status quo. Mudro bi bilo da koji političar ovo shvati kao činjenicu i iz toga nauči nešto o budućoj pretvorbi poljoprivrede.

Predviđam da će tzv. društveni sektor takav ostati kao breme državi i postati socijalna ustanova.

Mladi i sposobni će se ipak morati prihvatiti privatnog posla. Ne treba s toga brkati dva pojma: nedjeljivost parcele, svejedno tko je njen vlasnik, i organizacionog oblika. Krajnje bi vrijeme bilo da neki političari i stručnjaci shvate još dvije definicije vezane uz ova vlasništva. PIK-ovi se uglavnom deklariraju kao robni proizvođači bez ikakve tržišne i gospodarske opravdanosti, dok su s druge strane seljaci koji proizvode na tržišnim osnovama, jer im egzistenciju nitko ne garantira nego vlastita prosudba ponude, potražnje i rentabilnosti proizvodnje. Organizacionu formu tzv. društvenog sektora (kombinati) stvorenu kao

socijalističku, megalomansku, socijalno i tržišno internu kao takvu treba razdijeliti u više tržišno orijentiranih manjih privatnih, proizvodnih jedinica, a ne dozvoliti ideolozima prošlog društvenog sustava da formalno pretvore samoupravljače u dioničare.

Pogrešno je stoga tzv. kombinat nuditi u pretvorbi u "paketu".

12. *Poljoprivredno školstvo*

Poljoprivredno se školstvo razvijalo normalno u skladu s razvojem društva, tehnike i tehnologije do II svjetskog rata. U poratnom razdoblju stručni dio poljoprivrednog školstva ostaje bez dobrog dijela kvalitetnog osoblja.

Dvije trećine predmeta potpuno se ideologiziralo s jednako tako novim ideološki orijentiranim predmetima i profesorima, a taj proces traje od 1971. godine. Potom slijedi još jača ideologizacija struke, izmišljenih režimskih predmeta, rascjepkanosti struke kako u škostvu tako i u njezinoj povezanosti preko instituta s praksom. Stoga treba poljoprivredno školstvo vratiti na tzv. predreformsko doba, i uvesti opći smjer iz kojeg se pojedinci mogu kasnije specijalizirati. *Školstvo treba očistiti od ideoloških predmeta i nekvalificiranih profesora. Treba također obaviti revalorizaciju znanstveno-naučnih radova nastalih u prošlom društvenom sustavu, a koji ne odgovaraju međunarodnoj verifikaciji znanosti i nisu upotrebljivi u novonastalom sustavu i vremenu.*

13. Hrvatsko agronomsko društvo sljedbenik je Hrvatskog gospodarskog društva starog 150 godina i jedno je od 3 najstarija, te ono zajedno s kontinuiranom izdavačkom djelatnošću predstavlja narodni ponos i njegov glavni potencijal. Okuplja agronome svih specijalnosti i stupnjeva naobrazbe a sposobno je aktivno sudjelovati u rješavanju problema poljoprivredne znanosti i prakse.

Izdaje 5 znanstveno naučnih časopisa - 2 stručna i 2 popularno pisana. S tom izdavačkom djelatnosti HAD može utjecati na napredak poljoprivredne struke. Sadašnje omalovažavanje ovakvog staleškog društva od 5600 stručnjaka posljedica je nedovoljnog poznavanja situacije i velika greška.

14. *Poljoprivredna znanost*

Ona nije na zadovoljavajućoj razini. Dva povijesno kritična datuma: 1945. i 1971. godina prognala su iz znanstvenih ustanova svjetski ugledne znanstvenike, pedagoge i stručnjake poljoprivrede i time osiromašila novi naraštaj u znanosti najvažnijim predmetima, a znatno ojačala ideološki usmjerenim predmetima. Ako tome još dodate najniži nivo ulaganja u znanost i društveni status znanstvenika u društvu, onda im posao i nauka mogu služiti samo na čast da žive za entuzijizam i budućnost. Oni danas čine najveći neiskorišteni potencijal i taj potencijal treba u fazi obnove i razvoja *usmjeriti prvenstveno na aktualne znanstvene probleme.* Uz prosvjetni dio ovamo spadaju instituti i Poljoprivredni centar Hrvatske kao spojevi znanosti i prakse. No i uz sve teškoće treba naglasiti da je malo područja gdje je vlastita znanost polučila tako visoke, svjetski vrijedne rezultate kao u poljoprivredi.

4. ŠTO TREBA UČINITI U POJEDINIM GRANAMA POLJOPRIVREDE?

- 4.1. *Ratarstvo* - Osnovna grana poljoprivrede
Prebrodenom agrarnom granicom maksimuma od 10 ha i njenim pretvaranjem u agrarni minimum doći ćemo brzo do cilja i Europe kojoj težimo. Razdvajanjem i grupacijom parcela zemlje moguće je podvostručiti sadašnje prinose i smanjiti proizvodne troškove, a navodnjavanjem je moguće i udvostručiti prinos povećanjem jedne odnosno, dobivanjem dviju žetava na istoj njivi. Dovodjenjem u sklad svih proporcija i čimbenika in-puta koji tvore cijenu koštanja proizvoda doći ćemo do stabilnosti i pojeftinjenja proizvodnje, a potom i do sličnih učinaka svih ostalih proizvoda koji su posredno (stočarstvo... mesna industrija) ili neposredno povezani s ratarstvom (prerada žitarica).
- 4.2. *Stočarstvo* je prva "tvornica" ratarskih proizvoda, jer ono oplemenjuje manje vrijedne ratarske proizvode u više vrijedne proizvode (meso, mlijeko) koji dalje služe kao sirovina za industriju i prehranu čovjeka. Stočarstvo je stradalo u ratu i zato ga treba obnoviti kvalitetno i količinski.
- 4.2.1. *Govedarstvo* je najviše stradalo i treba ga obnoviti jedino uvozom i iskorištavanjem svake druge u domovini rodene junice. Plodkinje domaćeg porijekla danas su jednako tako uglavnom čistokrvne simentalke nastale višekratnim umjetnim osjemenjivanjem. Ovo je za obnovu najinertnija grana stočarstva zbog svoje uniparnosti (rada jednog potomka). Pogrešno bi bilo zbog trenutnog manjka mlijeka uvoditi mliječno govedo na mega državne farme.
Vjerujem da današnjeg simentalca koji u narodnom uzgoju daje cca 2000 litara mlijeka treba bolje hraniti i držati čime bi se podigla mliječnost i dobila bolja telad, što je perspektiva izvoza, jer današnja Europa traži sve veću mesnatost goveda, mlijeka ima viška, pa je perspektivnija budućnost uvođenje mesnatijih pasmina, nego mliječnih. Mi ćemo po obnovi govedarstva i popunjenja matičnog stada simentalaca moći 1/2 simentalaca oplodivati mesnim pasminama ili čistokrvne mesne pasmine držati kao introducirane tamo gdje uvjeti držanja (prirodni pašnjaci) to opravdavaju, a gdje je po običaju nerentabilna proizvodnja samog mlijeka.
- 4.2.2. *Konjogojstvo* je grana stočarstva koja se, iako je 99% eksportna grana, ne treba obnavljati, jer je u njenoj glavnoj funkciji, *radu* mogu zamijeniti strojevi, a preostali dio konjogojstva potrebno je oplemeniti i pretvoriti u sportska grla, jer je konjogojstvo i konjički sport jedan od najmasovnijih sportova kulturnih i razvijenih sredina s kojima se želimo integrirati.
Kako je pretapanje domaćih grla u sportska vjekovno dug posao, isti cilj ćemo postići prije uvozom kvalitetnih pastuha i kobilica kasača, galopera i pasmina za

turnirske sportove, i to na račun izvezenih hladnokrvnih.

Očuvati moramo i obnoviti dvije ergele Đakovo i Lipik lipicanaca koji su sastavni dio hrvatskog folklora, narodnog ponosa i rasadište narodnog uzgoja lipicanca. Radni konji, hladnokrvnjaci bez funkcije rada kao životinje slabije plodnosti nisu rentabilni u proizvodnji mesa, pa ih ne treba obnavljati niti širiti. Tradicije radi trebamo očuvati enklavu hrvatskog hladnokrvnjaka na području srednje Posavine (Sisak), gdje živi kontrolirano u prirodnim uvjetima.

- 4.2.3. *Ovce i koze* nastaniti u Lici i Gorskom Kotaru kao poluintenzivne životinje (ljeti), a zimi držati u Primorju i Istri. Pasminski sastav ovaca treba popraviti mesnatim i plodnijim pasminama, a koze mliječnim pasminama.
Tamo gdje pase stoka sitnog zuba nema šumskih požara.
- 4.2.4. *Peradarstvo i svinjogojstvo* lako su obnovljive životinje, jer kokoš daje godišnje od 120-240 jaja, a krmača do 20 komada prasadi. Pri tom treba voditi računa da se i u narodno gospodarstvo uvede perad veće proizvodnje i mesnate svinje čemu teži Europa i svijet, a mi imamo dovoljno takvih životinja na nepostradalom području za obnovu narodnog gospodarstva ratom opustošenog područja.
- 4.3. *Povrtlarstvo* je grana obično smještena uz gradska područja i Primorje zbog klimatskih razloga. Vrlo je intenzivna i akumulativna grana koja zauzima važno mjesto u zdravoj ljudskoj prehrani. Razvijat će se i dalje na mjestima gdje postoje mogućnosti navodnjavanja i gnojenja prirodnim vrstama gnojiva, jer se time dobiva veća količina bolje kvalitete i više berbi u toku jedne godine. Njezin razvoj odredit će tržište, unutarne i vanjsko kako za prehranu gradskog stanovništva tako i preradbene industrije. Ova grana poljodjelske proizvodnje najviše bi trebala zadržati svojstva zdrave hrane, jer je čovjek direktno troši i direktno utječe na zdravlje čovjeka. Povrtlarstvo u mediteranskom području dopuna je i svrha proizvodnje za turizam, jer ona u sezoni ne može jeftinije proizvoditi povrće od kontinentalnog dijela proizvodnje. Zato će ona i dalje primorskom kraju ostati dodatni izvor prihoda i proizvođač tržišnog povrća.
- 4.4. *Voćarstvo i vinogradarstvo* također su intenzivne grane koje su se često lošom kreditnom politikom i megalomanskim aglomeracijama spuštale u ekološki i prirodno neprimjerena staništa (nizinu), a ubuduće će se trebati razvijati na manjim obiteljskim gospodarstvima i na prirodnim staništima, a na nižim staništima jedino u primorskim krajevima, gdje se proizvodi mediteransko voće i osobito masline i agrumi.
Navedene grane su intenzivna proizvodnja uz koje čovjek treba biti stalno prisutan od rezidbe do berbe, prerade i prodaje, i ne trebaju biti kao dosad sporedne grane, jer u specijaliziranoj proizvodnji proizvođač može imati puno zaposlenje i visoku akumulaciju.

5. POREZNA I FISKALNA POLITIKA

Porezna i fiskalna politika treba biti stimulacija, a ne kazna, tj. mora imati razvojni karakter. Iako porezi i davanja nisu veliki, oni ipak nemaju ni svrhu ni cilj, jer je statistički dokazano da 1/2 ubranih poreza potroši sama administracija koja to čini, a također se zna da premije i regresi dati kod nas u iznosu ispod 20% ne stižu do proizvođača, jer ih potroše razni posrednici (selekcije, kontrole, zadružni savez, kooperacije, poslovne grupacije i dr.) Za to skupljanje i diobu poreza i regresa treba pojednostaviti tako da ubrani porez kao i njegova visina služi direktno regulaciji i pomoći proizvodnji, a o njegovoj raspodjeli odlučivali bi općinski odbori, i udruženi u "Gospodarsku slogu". Ista organizacija bi prikupljala novac koji uplaćujemo za protugradnu obranu čija djelatnost je alternativna, a za njihov rad, odnosno nerad, nema predviđenih sankcija. Ovu službu mnoge su zemlje već ukinule, a iz fondova djelotvornije isplaćuju štete za obranu od tuče. Naša služba obrane od tuče, takva kakva jest neadekvatna je organizacija, koja za svoj posao i neuspjeh ne odgovara nikome. Postojeći sustav obrane od tuče radarskog tipa ratom je postradao i ne funkcioniра, a uplaćuje se još uvijek porez nasilno i ne treba ga obnavljati.

Doprinos za vodoprivredu treba stvarno decentralizirati i dati također na upravljanje "Gospodarskoj slozi" kako bi se dio (1/3) trošio za potrebu lokalnih općina, interventna odvodnja, dio (1/3) na nivou županija regulativna odvodnja, a dio (1/3) na nivou Republike hidroenergetsko uređenje voda. Time bi uplatioci vidjeli svrhu uplate.

Mirovinsko-invalidsko osiguranje većinom je dosad akumuliralo novac, a malo trošilo putem mirovina, jer su one bile male i malobrojne, a novac je raznim manipulacijama i devalvacijama obezvrijeden i time uništen. Zato bi dio imovine tzv. društvenog sektora u poljoprivredi trebao kapitalno pripasti ovome osiguranju da se dekapitalizira i počne funkcionirati.

Zdravstveno osiguranje treba biti jednako kao i u svim drugim granama privrede što se tiče plaćanja bolnica, bolovanja, porodljskog dopusta i dr. Time bi se seljak stvarno osjećao priznatim kao punopravni član demokratske zajednice, a ne kao građanin drugog reda.

Adresa autora - Author's address:

Primljeno: 20. 05. 1992.

Ivan Marohnić, dipl ing. agr.
Stupnička 14, Zagreb